

Гуманітаризація школи виступає сьогодні стратегічним напрямом реформування систем освіти в розвинутих країнах світу. Вона загострила розуміння старої істини: врешті-решт і економіка, і політика, і культура замикаються на людині. В перекладі на мову педагогічної практики гуманітаризація означає посилення уваги до людини. І не взагалі до людини, а до кожного конкретного індивідууму, розуміння всіма виняткової цінності шкільного періоду для формування людської особистості.

Гуманітаризація школи передбачає відмову від тотального ідеологічного пресингу, який переслідував дитину від дитячого садка до закінчення школи і формувал психологічний тип особистості, не здатної до вибору і компромісів, яка завжди і в усьому віддає перевагу однозначності над поліваріантністю, категоричним судженням—над дискусією. Гуманітаризація виходить з того, що позбавлення особистості можливості вибору неминуче веде до її інтелектуальної і моральної деградації.

Гуманітаризація освіти потребує опрацювання концепції відродження й розвитку особистості, в основі якої лежить визнання прав людини; єдності людини й навколишнього світу; необхідності розвитку ціннісного ставлення до себе, до інших осіб і природи. Має бути переосмислений весь зміст духовно-морального життя людини, опрацьована теорія гуманітарно-орієнтованої освіти й виховання та її найважливішого компоненту—світогляду особистості, орієнтованого на загальнолюдські й національні цінності, на утвердження в свідомості й поведінці молоді прогресивних громадянських, моральних та естетичних поглядів і почуттів.

Надзвичайна актуальність проблеми гуманітаризації школи, її духовного відродження зумовили зацікавлене її обговорення на загальних зборах АПН України. Детально й конструктивно розглядалися різні можливі підходи до тлумачення суті, мети й завдань гуманітаризації, аналізувалися її зв'язки з іншими ідеологічними принципами розбудови національної школи, зокрема, з принципами гуманізації, демократизації, регіональності освітньої системи тощо. В багатьох виступах розглядалися важливі аспек-

ти проблеми, які не знайшли належного відображення в запропонованій учасникам зібрання доповіді "Гуманітаризація освіти як першооснова розбудови освітньої системи України" та проєкті концепції "Гуманітаризація загальної середньої освіти".

Цілком слушно наголошувалося на необхідності більш глибокого дослідження методологічних і теоретичних основ гуманітаризації освіти, її зв'язків з гуманізацією, розкриття суті духовності, повнішого врахування вже напрацьованого у справі гуманітаризації освіти тощо.

На жаль, значно менше у виступах говорилося про практичний бік реалізації цього методологічного принципу при відпрацюванні нового змісту шкільної освіти, перебуванні навчального і виховного процесу, духовному збагаченні змісту й методів позакласної та позашкільної освіти.

Далеко не всі виступаючі враховували, що обговорюється лише один з ряду найважливіших принципів розбудови освітньої системи і що він, природно, має обмежену "сферу дії", а тому не може і не повинен охоплювати всі аспекти такої розбудови. Натомість лунали критичні зауваження, частина яких безпосередньо цього принципу не стосується.

Це, зокрема, стосується широко обговорюваної учасниками зборів проблеми відродження національного у змісті освіти, просякнення освітнього процесу національним началом, співвідношення в ньому національного і загальнолюдського. З огляду на нашу історію, близьку і далеку, можна зрозуміти запал, з яким окремі промовці доводили собі і присутнім загалом очевидне, що нинішня школа має формувати у своїх вихованців глибокі національні почуття. Не треба тільки, повторимо ще раз, зводити розбудову української школи до відображення цієї її функції і вбачати ворогів такої розбудови в тих, хто розглядає це лише як одну з істотних, але далеко не єдиних складових її справжнього відродження. Так само не варто вбачати антиукраїнські прояви у цитуванні на сторінках концепції зарубіжних авторів.

Особливо багато і з западом критикувалося не чітке розведення понять "гуманітаризація" й "гуманізація", пропонувалося взагалі відмовитися від терміну "гуманітаризація" і обмежитися таким звичним для всіх терміном "гуманізація" або ж розглядати гуманітаризацію як засіб гуманізації. Дехто в полемічному запалі накинувся навіть на "гуманітарну педагогіку", твердячи, що такої педагогіки бути не може, оскільки "не може бути ніколи", а що є лише "гуманна педагогіка" (єдиною такою дійсно була "радянсь-

ка" педагогіка). Критики в запалі забули, що і науки, і допомога Заходу бувають гуманітарними, а не гуманними.

Безперечно, суть понять "гуманітаризація" й "гуманізація" потребують більш ґрунтовного тлумачення й коректного розведення, а не простого посилення на словники. Зокрема, варто простежити історію виникнення понять чи принципів.

Варто нагадати, що про необхідність гуманітаризації суспільства й освітньої сфери заговорили в середині ХХ ст. після гуманістичного маніфесту Б.Рассела, О.Хакслі, Дж.Дьюї та ін., в якому вони застерігали від виключно раціоналістичного й технократичного погляду на світ, в якому людська особистість може стати іграшкою в руках сліпих сил природи, яку сама й породжує. В кінці 60-х років у знаменитій лекції "Дві культури" Чарльз Сноу показав, що ворожнеча гуманітарної й технократичної культур може призвести до загибелі людської цивілізації, якщо не вжити радикальних заходів для гуманітаризації освітньої системи. Саме після цієї лекції принцип гуманітаризації набув громадянства у всьому світі. У нас певним відголоском була відома дискусія про фізиків і ліриків. У результаті в зарубіжній педагогіці склалося чітке уявлення про суть принципу гуманітаризації, його зміст, мету й завдання.

Звичайно, можна й відмовитися від загальноновизнаного у світі тлумачення поняття й видумати своє, можна навіть відмовитися і від самого терміну. Розвиток педагогічної науки в Україні можна розуміти й так.

Особливо небезпечними є пропозиції звести гуманітаризацію, яка має виступати важливим засобом збереження і відродження інтелектуального потенціалу нації, до гуманізації, яку ми вже "проходили". Ми вже гуманізували освіту й школу в дусі найгуманнішого у світі пролетарського (класового, радянського тощо) гуманізму, який не зв'язував мету навчання й виховання з самою особистістю учня. Варто лише зіставити завдання, які ставлять перед освітою гуманітаризація й гуманізація.

Так, гуманітаризація освіти потребує від суспільства й педагогів позбутися нарешті соціальної сліпоти й побачити, що функція освіти—прилучення молоді до загальнолюдських і національних цінностей, що освіта—спосіб розвитку особистості, а не накачування її інформацією. Принцип гуманізації (навіть у його сучасному розпливчатому тлумаченні) про цю функцію освіти мовчить.

Гуманітаризація освіти передбачає підвищення статусу гуманітарних наук у навчанні і гуманітарно-орієнтованого вивчення всіх без винятку навчальних предметів—історії й літератури, фізики й математики, хімії й основ сучасного

виробництва тощо. Тим часом ці питання не входять до компетенції "гуманістів".

Гуманітаризація освіти виступає сьогодні важливим інструментом національного самовизначення школи, включення її у світову цивілізацію. Національна школа має орієнтуватися на особистість з певними національними характеристиками, навчально-виховний процес якої враховує етнопсихологічні особливості сприймання й мислення дітей та підлітків. Передаючи молодому поколінню культуру свого народу у всій широті цього поняття, національна школа виховує у молоді міцний імунітет проти духовного зубожіння, національного нівелювання й нігілізму. Разом з тим національна школа не може бути навчальною "резервацією". Вона є відкритою для інших культур, зміст навчання в такій школі має включати все багатство знань, вироблених людством. І цими питаннями гуманізація не займається безпосередньо.

Гуманітаризація освіти означає її деполітизацію й деідеологізацію в тому розумінні, що в школі мають вивчатися наукові факти, теорії, події в економічному чи політичному житті, в культурі, а не їх тлумачення з тих чи інших ідеологічних позицій, на догоду тим чи іншим політичним партіям, парламентським фракціям, групам тощо. Жодна сукупність поглядів чи ціннісних уявлень не може нав'язуватися молоді. Учень має право на власну думку, оцінку, право на вибір ідеології тощо. Весь зміст гуманітарної освіти має бути пройнятим ідеями неоднозначності, альтернативності, плюралізму тощо. І знову таки гуманізація не має прямого стосунку до цих питань.

Принципи гуманітаризації й гуманізації освіти є незалежними методологічними принципами розбудови освітніх систем зі своєю метою, своїми завданнями, своїми засобами. Саме так вони розглядаються в світі. Звичайно, можна тлумачити принцип гуманізації дуже широко, "безрозмірно" й безпредметно, що він "охопить" всі чи майже всі принципи розбудови школи. Але чи принесе це користь школі? Переконаний, що ні, оскільки знову все зведеться до продовження базикання про нашу найбільш гуманну в світі школу й освіту.

Сьогодні у всьому світі діячі культури й освіти стурбовані тим, як передати дітям свого народу все багатство знань, нагромаджених людством, як зберегти національне, не втратити набутого цивілізацією в своєму розвитку, як зберегти дитинство, захистити його від непотрібних переважень, інформаційних неврозів, бездуховності й пошлости, як подолати утилітарний технократизм освітньо-

системи, перейти від інформаційної до розвивальної моделі навчання, як допомогти народитися творцеві в кожній дитині? Чого навчати? Як зробити зміст освіти таким, щоб у голові дитини складалася не купа уривків знань непізнаних подій, епох і формул, а образи, які навчать її розуміти, що таке добро й зло, гідність, честь, порядність?

На розв'язання саме цих проблем і орієнтує методологічний принцип гуманітаризації освіти. Тож давайте не лише "пишатися суспільним устроєм", суверенітетом і своєю приналежністю до українського народу, а й, засукавши рукава, "орати, сіяти й будувати". Не забуваймо про "сіяння розумного, доброго й вічного" за набридлою всім примітивною критикою минулого й псевдонауковою політизованою й ідеологізованою тріскотнею.

А.В.ФУРМАН

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СИСТЕМ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Осуществлен методологический анализ отечественных систем развивающего обучения. Отмечены преимущества и недостатки проблемно-диалогического и дифференцированного типов обучения. Рассмотрен научный проект инновационной психолого-педагогической системы—модульно-развивающего обучения как метатеории и альтернативы существующей классно-урочной системе.

The methodological analysis of native developing studies's systems is carried out. The advantages and the defects of problem-dialogical and differentiative types of studies are noted. The scientific project of innovatory psychological and pedagogical system-modulative developing studies, as a metatheory and an alternative to class-lesson's system, is being concidered.

Ідея розвитку—фундаментальна для освіти, школи. Адже навчально-виховний процес має не тільки давати знання, уміння і навички, а й всебічно розвивати особистість. Проте на практиці розвивальна функція навчання й досі не реалізована пердовсім через недостатній рівень розвитку як шкільної практики, так і психолого-педагогічної науки.

Передовий і масовий педагогічний досвід, тісно контак-